

(DO)ZVUKY
KONFERENCE O RODINNÉM
PORADENSTVÍ
lázně Sedmihorky, květen 2000

Zde otisknut jest příspěvek pí. Dr. Běly Hejné, náměstkyně ministra práce a sociálních věcí, který zazněl při slavnostním zahájení konference:

Vážené dámy, pánové, vážení kolegové,

Děkuji za pozvání na Vaši vlastně již výroční - pátou - konferenci o manželském a rodinném poradenství. Dovolte, abych Vás také pozdravila jménem I. místopředsedy vlády a ministra PSV Dr. Špidly. Osobně vyrovnávám svůj dluh vůči Vám, který jsem nesla dosti nelibě. Letos to tedy konečně vyšlo a mohla jsem přijet.

Ted' tedy k tématu :

Všichni víme, že poslední desetiletí zasáhlo obecně do života české společnosti výraznými změnami, které se promítly i do života české rodiny. Současné pohledy na to, jak pod vlivem těchto změn podporovat rodinnou politiku, nejsou jednotné.

Nicméně všechny dosavadní vlády ve svých programových prohlášeních určitým způsobem deklarovaly ochotu rodinu podporovat a zpracovávat koncepci rodinné politiky. Byla vytvářena jednotlivá nová opatření a s ohledem na rodinu byly přijímány i některé nové zákony.

Nikdy však doposud ale nebyla problematika rodiny pojata jako komplexní společný program, který by se koordinovaně rozvíjel a byl potřebnou měrou zahrnut ve všech resortních koncepcích - bydlení, školství, doprava ... Jestliže bývalý švédský politik OLAF PALME tvrdil, že všichni ministři jsou ministři zaměstnanosti, pak já si dovoluji tvrdit, že všichni jsou také ministry pro rodinu.

Je třeba přiznat, že ani rodinná politika rozvíjená v zemích EU není jednotná, orientuje se zpravidla na některý prvek, který je aktuálně v té které zemi vnímán jako nejdůležitější. Zároveň, ale téměř všude rodinná politika zahrnuje oblast všeobecné

podpory rodin, pro kterou se začíná fixovat pojem „vytváření prorodinného klimatu ve společnosti.“

Opatření mají tři podstatné rysy:

- 1) podílí se na nich různou měrou skutečně všechny resorty
- 2) významná část je realizována na úrovni obecních a vyšších územně správních celků
- 3) významnou roli hrají nevládní a neziskové organizace.

I u nás se nyní blýská na lepší časy.

Vždyť jednoznačným činem, který odpovídá evropským trendům komplexního, propojeného společného přístupu k rodině i potřebě reagovat na změny české společnosti se stalo usnesení vlády z července 1999, kdy byl zřízen Republikový výbor pro děti, mládež a rodinu. Jeho předsedou byl jmenován ministr bez portfeje nyní Ing. Březina, a z hlediska naléhavosti a rozsahu jednotlivých problematik byli zvoleni dva místopředsedové za resort MŠMT náměstek PaedDr. Ladislav Malý a za MPSV jsem jím já.

Očekávala jsem, že do termínu konání této konference proběhne již několik jednání Republikového výboru, ale doposud se uskutečnilo pouze jedno. Proto se moje informace vztahují zatím k rámcovým představám o budoucí práci výboru.

Z vládního usnesení jednoznačně vyplývá, že do působnosti výboru patří mimo jiné koordinace činnosti ústředních orgánů státní správy v oblasti podpory a ochrany rodiny, koordinace a spolupodílení se na zpracování návrhu ucelené koncepce státní politiky v oblasti podpory a ochrany rodiny. Tedy to, nač všichni, kteří pracují v této oblasti již dlouho čekají.

V období, reformy veřejné správy je třeba se také zamyslet nad rozdělením pravomocí a odpovědnosti za podporu rodiny mezi státem a samosprávou. Samospráva by mohla převzít některé kompetence ve speciálních opatřeních pro rodinu (speciální dávky, možná i spec. vymezené částky životního minima, přizpůsobování prostředí potřebám rodin vypisováním grantů a soutěží). V programu budou vystupovat i poslanci a senátoři i zástupci samospráv – jejich představy jsou pro nás velmi důležité.

Nicméně pro okruhy problémů, které jsou v tomto období vnímány v republik. výboru jako nejžhavější pro řešení, se v rámci výboru vytvářejí tři pracovní skupiny, které mají následující zaměření.

1) PRACOVNÍ SKUPINA se věnuje tématu :

„status rodiny a vytváření koncepce rodinné politiky:“

Téma vychází z pojetí rodiny jako svébytné jednotky, kterou nelze sledovat pouze v širších vazbách v rámci materiálních obtíží, ale zároveň je třeba se zaměřit i na

„vnitrorodinná“ témata např.: nová pojetí funkčnosti rodiny, trendy ve významu rodiny pro děti a dorůstající mládež, postavení dětí a mládeže v současných a budoucích rodinách, problematika multigeneračních vztahů, odpovědnost dětí za rodiče, povýšení péče vykonávané obvykle ženami na společensky uznávanou práci a další.

Návrh koncepce státní rodinné politiky by na základě porozumění těmto problémovým okruhům mohl ovlivnit budování stabilnějšího makroklimatu v rodinách posílením prostoru pro seberealizaci všech jejích členů.

2. PRACOVNÍ SKUPINA se věnuje tématu :

2) „regionální politika zatím zaměřená na otázky zaměstnanosti, bydlení“.

Myslím, že by sem patřily i otázky dopravy, celoživotního vzdělávání a tedy 3. Pracovní skupina.

Třetí téma předložené MPSV se týká

3) „podpory rodin a dětí v obtížných životních situacích.“

Vzhledem k tomu, že do této prac.skupiny, jejímž jsem gestorem, se spontánně přihlásila převážná většina členů výboru, předpokládám, že teze předložené MPSV korespondují s názory řady členů a jejich prioritami.

Chtěla bych Vás proto alespoň orientačně s našimi představami seznámit ve výchozích tezích tohoto tématu akcentujeme systemový přístup k eliminaci situací, které mohou rodinu a její funkce ohrožovat. Doufáme, že snaha o systemovost a komplexnost přístupu dává naději, že konkrétní opatření , která by měla navazovat, budou účinnější, než ta která se uplatňují dosud.

V rodinné politice se dle našeho názoru nemůže uplatňovat jen pomoc při řešení materiálních, ekonomických či jiných instrumentálních obtíží. Stále více se do ní musí promítat i aspekt veřejných služeb, které pomáhají rodinám řešit obtížné životní situace a včasnou pomocí brání rozrůstání problému.

Navrhujeme proto rodinnou politiku o tento aspekt doplnit a vytvářet a rozvíjet takový systém služeb, které by meziřesortně pomáhaly rodinám zvyšovat jejich vlastní kompetence směrem k sociální nezávislosti.

K tomu, aby mohly být služby dostatečně prospěšné pro uživatele, je třeba, aby byla vytvořena jejich dostatečně pestrá a dostupná nabídka, která by klientovi umožnila volit typ služby podle individuálních potřeb a okolností.

Dále je nutné prostřednictvím kvalifikovaného multidisciplinárního hodnocení zajistit, aby dospělí i děti byli chráněni proti nízké úrovni péče,

aby služby byly poskytovány cíleně a diferenciovaně dle úrovně potřeby a vedly k včasné pomoci.

Vytvářený systém provázaných a komplexních služeb pro ohrožené rodiny by měl podporovat setrvání dětí v jejich přirozeném prostředí tak, že bude posilován vlastní potenciál rodin a zvyšovány jejich kompetence žít nezávisle.

V souvislosti s podporou rodin by mělo dojít k postupnému omezování institucionalizace péče dětí.

Pokud setrvání dítěte v původní rodině není možné, je třeba podporovat rozvoj náhradní rodinné péče a zajistit, aby děti, které nemohou žít ve vlastní rodině, byly bezpečně přiděleny k pečovatelným schopným poskytovat bezpečnou a účinnou péči po dobu celého dětství.

Bez ohledu na to, zda dítě žije v rodině nebo jiném vhodném náhradním prostředí je také nutné zajistit, aby jeho potřeby byly profesionálně ohodnoceny, adekvátně naplňovány a kontrolovány.

Toho je zapotřebí jak u dětí zdravých, tak i u dětí se specifickými sociálními potřebami vyplývajícími z fyzického, duševního nebo mentálního postižení.

Dále je třeba zabezpečit, aby také děti se specifickými sociálními potřebami a děti v institucionální či náhradní rodinné péči, získaly co možná největší prospěch pro život v rámci možností vzdělávání, zdravotní a sociální péče.

Také situace mladých lidí opouštějících institucionální či náhradní rodinnou péči po dosažení dospělosti je často vážná a vyžaduje specifická opatření, aby tito lidé nebyli izolováni a byli schopni se zapojit do společnosti.

Dalším důležitým úkolem je chránit děti před citovým, fyzickým, sexuálním zneužíváním a nedbalostí a to jak v přirozeném prostředí, tak v institucích.

Pokud však vnímáme rodinu jako celek, uvědomujeme si, že nejen děti jsou vystaveny domácímu násilí. Často se s ním setkávají ženy a prarodiče. I jim je třeba pomoci hledat řešení. Nejde tedy jen o primární socializaci a ochranu dětí, ale i o stabilizaci dospělých osobností – členů rodiny pro vytvoření stabilního harmonického mikroklimatu rodin.

Problematika rodin a dětí v obtížných životních situacích je natolik široká a různorodá, že může být efektivně řešena jedině vzájemně provázanými meziřesortními veřejnými službami a proto považujeme RVDMMR za vhodnou půdu pro takto zaměřená jednání.

Tolik tedy k očekávané práci naší pracovní skupiny Republikového výboru.

Podle mých představ by však pracovní skupiny neměly být chápány jako definitivní. Považujeme za nutné pro řešení

dalších úkolů, aby byly pracovní skupiny sestavovány pružně vždy ke konkrétnímu úkolu z lidí zainteresovaných a znalých věci, kteří by byli schopni posoudit problém z různých pozic a úhlů. Chci tedy zopakovat, že současné složení ani zaměření prac.skupin tedy nepovažuji za konečné.

Z á v ě r :

Přijetí našeho tématu RV chápu jako významný přesun těžiště podpory rodiny z oblasti pomoci finanční směrem k podpoře prostřednictvím komunálně, regionálně i resortně formulované „prorodinné“ politiky prosazované prostřednictvím konkrétních pravomocí zúčastněných subjektů, formou konkrétních programů.

Rodinná politika dneška musí tvořit systém, v němž sociální a finanční opatření ve prospěch rodin jsou nezbytná a samozřejmá, ale musí být posílen i význam dalších nefinančních opatření ve prospěch rodin, tedy „ prorodinného klimatu.“ Proto navrhujeme rozvíjení i takových programů, jako jsou např. audity firem z hlediska jejich prorodinné politiky, které se ukazují jako efektivní v sousedních zemích - zejména v Německu a Rakousku.

Já věřím, že složení RV bude znamenat rozhodující krok v přípravě takových dokumentů, na jejichž základě by vláda mohla odstartovat novou etapu realizace rodinné politiky v naší zemi.

Ani za těchto nových podmínek to však nebude snadné, neboť mnoho je požadavků, které by bylo třeba naplnit k optimálnímu fungování rodin. Rodiny samy mohou jen těžko lobovat za své zájmy. Navíc zájmy rodin lze těžko sjednotit a postavit vůči státní správě jako jednotný požadavek jednotné skupiny žadatelů. I z tohoto důvodu vyzývám Vás, odborníky, kteří se setkávají často opakovaně a dlouhodobě s problémy a situacemi, které jsou pro rodiny obtížně řešitelné, abyste své zkušenosti formulovali prostřednictvím námětů pro práci republikového výboru .

Jsou jistě i další témata, která Vás zajímají v souvislosti s prací našeho resortu. Věřím, že moji kolegové, kteří přijedou v dalších dnech, naplní svoji roli k Vaší spokojenosti.

Přeji úspěch Vašemu jednání a věřte, že jsem ráda, že jsem mezi Vámi, lidmi, kteří jsou mi jak doufám názorově velmi blízcí.

A zde jest reakce pana presidenta Dr.P.Šmolky:

Vážená paní náměstkyně,

v příloze Vám zasíláme přislíbené materiály :

- *návrh alternativ zařazení poraden v systému služeb sociální intervence*
- *stanovisko k možnostem přímé platby některých služeb manželských a rodinných poraden*
- *náměty k výpočtu ceny poradenských služeb a propočtu míry potřebnosti těchto služeb v jednotlivých regionech.*
- *návrh minimálních standardů poraden pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy*
- *kvalifikační požadavky pro práci manželského a rodinného poradce*

Tyto návrhy navazují na náš rozhovor v lázních Sedmihorky. Jsou výsledkem diskuse a ankety, kterých se zúčastnil přímo na místě reprezentativní vzorek manželských a rodinných poradců.

Kdykoli uvítáme na toto téma i osobní setkání.

S pozdravem a přáním pohody a pevných nervů

V Praze 18. května 2000

PhDr. Petr Šmolka
president Asociace

Příloha:

***Návrh alternativ zařazení poraden pro rodinu,
manželství a mezilidské vztahy v systému služeb
sociální intervence***

Současný stav :

Na území ČR působí t.č. více než 70 poraden pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy s řadou detašovaných pracovišť. Až na několik výjimek je zřizovatelem okresní úřad, případně magistrát statutárního města. Poradny jsou většinou rozpočtovou, případně zálohovanou organizací, pouze několik má právní subjektivitu. Výjimky představuje několik poraden, kde zřizovatelem je městský úřad a tři poradny, kde služby

poskytuje soukromý subjekt na základě smlouvy s okresním úřadem.

Přednosti daného stavu :

- přímý vliv zřizovatele na zaměření činnosti poradny s ohledem na místní potřeby
- snadná spolupráce s dalšími subjekty – orgány sociálně právní ochrany, okresní soud atp.
- lepší kontrola využití poskytovaných prostředků
- snazší možnost respektování a poskytování potřebné kvalifikovanosti
- ekonomické : většinou nejnižší možné ceny nájmu + fakt, že zvláště malé poradny nepotřebují další pracovní sílu (účetní, ekonom)

Zkušenosti se zajišťování poradenských služeb soukromým subjektem

Pokud je takový subjekt dotován jakýmsi „paušálem“, pak dochází k omezení kontrolních možností ze strany státního orgánu. Pokud jde o úhradu za jednotlivé „úkony“, pak dochází k podobnému jevu jako u „bodového systému“ ve zdravotnictví – stoupá počet vykazovaných úkonů, rostou náklady.

Zkušenosti s tím, kdy zřizovatelem je obec (městský úřad)

Služba se stává pro mnohé klienty obtížně dostupnou. Zřizovatel odmítá dotovat služby klientům z jiných obcí.

Alternativy zařazení poraden na dobu po reformně územně správního členění

Jednoznačně převládá postoj, že zřizovatelem (a současně zaměstnavatelem) by měl být v první řadě stát :

- a) Nástupnická struktura současného okresu (sociální úřad, případně obec s přenesenou působností výkonu státní správy)
- b) VÚSC – za předpokladu, že bude pověřen i výkonem státní správy – stávající okresní poradny by se pak mohly transformovat v detašovaná pracoviště poradny „krajské“
- c) „Slovenský model“ – „Centrum poradensko psychologických služeb“ přímo zřizované MPSV je pak zřizovatelem jednotlivých poraden a zaměstnavatelem jejich pracovníků – snazší metodické vedení, více prostoru pro vzdělávací aktivity; t.č. tyto funkce substituuje Asociace manželských a rodinných poradců

d) Možnost vstupu soukromých subjektů s důrazem na kvalitu a efektivitu poskytovaných služeb. Nutno dodat, že téměř všichni plně kvalifikovaní manželští a rodinní poradci působí nyní v tzv. „státních“ poradnách.

Stanovisko k možnostem přímé platby některých služeb

Současný stav :

Služby poraden pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy jsou ze zákona bezplatné. V době vzniku systému manželského a rodinného poradenství platil klient základní paušální částku ve výši 30 korun. Administrativní náročnost a náklady však byly vyšší než finanční přínos.

Přednosti daného stavu

Služby jsou dostupné skutečně každému. Iniciátorem kontaktu bývá spíše „oběť“ než „nositel“ problematického jednání (podváděný častěji než nevěrný, týraný častěji než týrající ...). Bylo by jistě složité, penalizovat „oběť“ ještě tím, že ponese tíhu nákladů, řada klientů by si pak poradenské služby nemohla dovolit. Při práci s párem či rodinou pak přistupuje ještě jeden prvek: pokud si pouze jeden z členů systému může dovolit služby hradit, mají ostatní pocit, že si tím „kupuje“ poradcovu koalici.

Navíc jde o službu, která je pro stát velice levná. Pokud bychom ji vnímali jako sociální dávku, pak tato sociální dávka činí cca 700 korun na osobu za celý její život; pokud bychom se omezili jen na poradenskou klientelu (poradnu vyhledá alespoň někdy zhruba každý sedmý občan), pak jde o jednorázovou sociální dávku ve výši necelých 5 000 korun.

Možnosti změny :

- úhrada dle finančních možností klienta. Takový postup není dost dobře realizovatelný, poradce není v pozici, kdy by mohl zjišťovat klientovy příjmy. Navíc by tím byla nutně narušena možnost klientů využívat poradenských služeb anonymně (na menších městech dost hojný jev). Je třeba brát v úvahu i nestejnou „ekonomickou sílu“ jednotlivých členů rodinného systému. Již nyní lze sledovat tendenci těch opravdu bohatých vyhledávat spíše privátního psychologa – patří to u nich „k dobrému tónu“.
- úhrada dle rozsahu poskytovaných služeb. Nabízela by se možnost omezit bezplatnost služby na několik konzultací. Pokud se však klient po přerušení spolupráce s poradnou přihlásí za čas znovu, půjde o první nebo o x-tou konzultaci?

- úhrada dle typu poskytované služby. Při práci s jedincem, párem či rodinou je obtížné, ne-li nemožné, nalézt hranici např. mezi poradenstvím a psychoterapií, a dle toho rozhodovat o bezplatnosti služeb.
- nadstandardní služby. Bylo by možné zvážit úhradu za služby, které jdou nad rámec služeb bezprostřední sociální intervence : nácvik komunikačních dovedností, skupiny osobnostního rozvoje, nácvik relaxačních technik, víkendové či prázdninové kurzy. Tyto aktivity, přesahující často rámec základních poradenských služeb jsou nyní realizovány často ve spolupráci s Asociací manželských a rodinných poradců, která na ně přispívá z dotace na projekty. Sem by patřily i aktivity preventivně výchovné či přednáškové.
- paušální platba. Jistě lze zvážit i návrat k jakési paušální platbě, případně k dobrovolnému příspěvku.

Při všech těchto úvahách je však třeba zvažovat jejich efektivitu – administrativní náročnost, potřeba personálního posílení malých poraden o účetní či ekonomy.

Náměty k výpočtu ceny poradenských služeb a propočtu míry potřeby těchto služeb v jednotlivých regionech.

Současný stav :

Celkové náklady služeb poraden pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy v ČR činí ročně cca necelých sto milionů korun, tj. cca 10 korun na jednoho obyvatele za rok. Při zhruba třiceti tisících nových „případů“ je to cca 3 330 Kč na jeden případ. Průměrný počet konzultací/případ je 5-6, náklady na jednu konzultaci tak odpovídají částce zhruba 600 korun.

Stěžejní část těchto nákladů tvoří mzdy, nájmy, energie a telekomunikační poplatky. Přímé materiálové náklady jsou po vybavení pracoviště základními předměty (viz minimální standardy) zanedbatelné – především kancelářské potřeby.

Rozpočty jednotlivých poraden se od sebe navzájem však výrazně odlišují a rozhodně se neodvozují pouze z počtu obyvatel „spádové oblasti“. Vycházejí spíše z potřeb daného regionu a šíře poskytovaných služeb.

Návrh výpočtu ceny a potřeby poradenských služeb

Východiskem může být stávající cena doplněná o inflační doložku a (snad) i o postupné úpravy platových tarifů.

Dotace jednotlivým poradnám by se měla opírat i o sociálně demografickou analýzu regionů:

- průměrný počet klientů a konzultací v uplynulých třech letech
- míra rozvodovosti
- počet klientů místního orgánu sociálně právní ochrany dětí
- míra nezaměstnanosti
- migrace (čím vyšší, tím více problémů)
- věkové složení obyvatel (v poradnách převládá klientela ve věku cca 25 – 45 let)
- počet žen na mateřské dovolené (kritické období)
- proporce zaměstnanců v průmyslu, službách a zemědělství („zemědělské oblasti mívají v našich podmínkách o něco harmoničtější rodinné vztahy)

Čím více jsou tyto jevy v daném regionu zastoupeny, tím více by se to mělo promítnout i do rozpočtu poraden. Vzhledem k jistému ostychu klientů vyhledávat poradenské služby přímo v místě bydliště a jejich tendenci využívat spíše anonymnosti větších měst, je třeba zohlednit v rozpočtu větších poraden i tuto skutečnost.

Jakékoli další navýšení rozpočtu by pak muselo být zdůvodněno rozšířením spektra poskytovaných služeb.